

Karin Westman Bergs könsrollsseminarium i Uppsala var det första i sitt slag i Sverige. Visionerna var djärva och målen högt satta – man ville förändring. Anna Nordenstam presenterar här det första årets aktiviteter.

Karin Westman Bergs könsrollsseminarium pionjäret 1967–68

Anna Nordenstam

Många forskare har påpekat hur genusforskningen expanderat från att ha varit en forskningsinriktning i marginalen till ett fält med egna organisationer, institutioner och särskilda tjänster.¹ Litteraturvetaren Lisbeth Larsson talar om ”en närmast häpnadsväckande akademisk framgångshistoria”.² Litteraturvetenskap spelar inom humaniora en viktig roll i detta sammanhang eftersom det är det ämne som, tillsammans med historia, har bedrivit feministisk-, kvinno- eller genusforskning längst. Det rör sig om en aktiv period om närmare 40 år, från mitten av 1960-talet fram till idag, i början tätt knuten till den andra vågens kvinnorörelse både i Sverige och internationellt och det är en utveckling som beskrivits som en ”*sukcesshistorie*”, för att tala med Irene Iversen.³

Det är hög tid att undersöka den dynamiska utveckling som ägt rum såväl inom kunskapsfältet i stort som inom disciplinerna. En central begynnelse inom ämnet litteraturvetenskap var

det berömda könsrollsseminariet under Karin Westman Bergs ledning 1967–1977 i Uppsala. Denna artikel är en inledande studie över seminariets verksamhet det första läsåret 1967–68.⁴ Jag vill beskriva hur könsrollsseminariet tillkom och fungerade men också visa hur aktivt seminariet var under sitt första år. I fokus står seminariet och de frågor som sattes på dagordningen. Hur började könsrollsseminariet? Vad var syftet, vilka var med och vad skrev man? Jag kommer att beröra seminariets ideologiska implikationer, men det finns inte utrymme att här behandla texternas vetenskapliga innehåll.

Det var Karin Westman Berg som tog initiativet till vad som senare benämns och omtalats som ”könsrollsseminariet” i Uppsala. Seminariet, det första i Skandinavien, konstituerades den 4 oktober 1967 klockan 19.00 på Nedre Slottsgatan 12. Karin Westman Berg, docent i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet, hälsade välkommen och inledde

med att beskriva sitt möte med den amerikanska feministen Betty Friedan, som just varit på besök i Uppsala. Friedan hade då ställt frågan: "Hur kommer det sig att ni i Sverige har den mest avancerade könsrollsdebatten i världen?" och sedan fortsatt: "Varför har ni inte mer kvinnligt inflytande i samhället, när ni är så avancerade på det teoretiska planet?" Westman Berg reflekterar och konstaterar: "Det var inte lätta frågor. Medan man är mitt uppe i en snabb utveckling är det ofta svårt att ha ett historiskt perspektiv på hur den uppkommit."⁵ Westman Berg fortsätter genom att anknyta till den aktuella samhällsdebatten med Eva Mobergs artikel "Kvinnans villkorliga frigivning" i antologin *Unga liberaler* (1961) och Barbro Backbergers *Det förkrympta kvinnoidealet* (1966), som Friedan uppenbarligen kände till, om man får tro Westman Bergs egna anteckningar. "Däremot visste hon inte, att båda dessa frejdiga flickor är litteraturhistoriker och har observerat åtskilligt när det gäller könsrollsdebatt i gångna tiders litteratur", konstaterar Karin Westman Berg utifrån sin litteraturhistoriska position.⁶

Inledningsanförandet ställer sig mitt i den pågående diskussionen kring könsrollsfrågor, där Mobergs artikel om kvinnans villkorliga frigivning var viktig eftersom den både lyfte fram frågan om kvinnans dubbelarbete och krävde att kvinnorna befriades från detta.⁷ Alternativet var att omfördela arbetet i hemmet mellan både män och kvinnor och göra kvinnorna ekonomiskt oberoende. Moberg, som då var redaktör för Fredrika-Bremer-Förbundets tidskrift *Hertha*, talade med andra ord om jämställdhet mellan kvinnor och män och här var könsrollsreformer en viktig väg i arbetet.⁸

Begreppet könsroll var centralt i den aktuella samhälls- och kulturdebatten och viktigt

inom den framväxande kvinnoforskningen. Sociologen Harriet Holter beskriver utvecklingen i den norska samhällsvetenskapliga kvinnoforskningens historia genom att dela in skeendet i fem faser. Det är den andra fasen, som sträcker sig från början av 1930-talet till slutet av 1960-talet, som betecknas som en könsrollsfas.⁹ Denna var inom samhällsvetenskapen positivistisk och empiriskt orienterad och man talade om roller, strukturer och socialisering. Kvinnor och män, kvinnligt och manligt stod i relation till varandra och kunde analyseras utifrån olika positioner. I amerikansk 1940- och 50-talsforskning var framförallt Margaret Mead och Talcott Parsons företrädare för en mer konservativ hållning i sina analyser av "sex-roles", medan den skandinaviska samhällsvetenskapliga könsrollsforskningen under 1960-talet kom att bli samhällskritisk (med företrädare som Erik Grønseth, Harriet Holter och Rita Liljeström). Holter poängterar i en översikt av könsrollsbegreppet att forskningen tog ett steg bort från essentialismen eftersom "[k]önsrollsbegreppet var det första tecknet på att kvinnors situation förutsågs vara först och främst socialt och inte biologiskt bestämt."¹⁰ Könsroller var något som inlärdes men också lärdes ut och detta skapade olika förväntningar och socialt tryck. Men begreppet innebar att förändring var möjlig. Genom att förändra kvinnors roller kunde också mansrollen förändras och vice versa. Begreppet var konstruktivistiskt, dikotomiskt strukturerat och dess användning varierade för olika könsrollsforskare.¹¹ Sammanfattningsvis kan man säga att könsrollsbegreppet kom att användas under 1960-talet i Skandinavien som ett *kritiskt* instrument för att analysera rådande samhällsförhållanden och historiska skeenden. Den manliga och kvinnliga könsrollen studerades *i relation till* varandra, utifrån ett *konstruktivistiskt* synsätt.

När könsrollsbegreppet användes första gången inom humaniora och litteraturvetenskap är ännu inte kartlagt. En uppgift som förekommer är att det introducerades i kvinnoforskningssammanhang vid en konferens i Sverige 1957 med temat "Förlängda perspektiv i dagens kulturdebatt".¹² Konferensen hade initierats av Westman Berg och arrangerades av Fredrika-Bremer-Förbundets lokalavdelning i Härnösand.¹³ På ett pensionat möttes förutom Westman Berg, Emilia Fogelklou, Ester Lutteman, Barbro Alving, Asta Ekenvall och Helga Stene. På konferensen diskuterades bland annat könsroller i läroböcker och kvinnofrågor som en "människlighetsfråga".¹⁴ Vad vi däremot vet är att könsrollsbegreppet var etablerat två år senare då det användes vid en svensk konferens som handlade om familj och arbete. Där bildades ett nordiskt samarbete för könsrollsfrågor med svenska, norska och finska forskare och ett viktigt resultat av samarbetet blev klassikern *Kvinnors liv och arbete: Kvinnors liv og arbeid: svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem*.¹⁵ Beatrice Halsaa poängterar att en viktig positionsförändring därmed ägt rum; från kvinnofrågor till könsrollsfrågor: "A radical shift in the Nordic gender discourse was to come, with a gradual shift from 'women's issues' to a more relational approach. Nordic sex role research played an important role".¹⁶

Startpunkt

Det litteratursociologiska seminariet "Könsrollsdebatt i skönlitteratur" var väl förberett när det startade en oktoberkväll 1967. Kursledaren, Karin Westman Berg, var välkänd inom både akademien och kvinnorörelsen. Vid Uppsala universitet hade hon tagit en filosofie magisterexamen 1941, en filosofie licentiatexamen 1957 med litteraturhistoria som

huvudämne och 1962 blev hon filosofie doktor på en uppmärksam avhandling om C.J.L. Almqvists kvinnouppfattning. Westman Berg var under alla år mycket engagerad i Fredrika-Bremer-Förbundet, dels som kretsordförande i Luleå under 1940-talet och i Härnösand under 1950-talet, men hon var också aktiv medlem i redaktionskommittén i förbundets tidskrift *Hertha* och i förbundsstyrelsen. 1951 startade Westman Berg i Härnösand den så kallade Petrea-cirkeln, vilket var en studiecirkel som behandlade litteratur och kvinnofrågor och man började med att läsa Fredrika Bremer. Åren 1964–67 undervisade hon i litteraturvetenskap vid folkuniversitetet i samma stad. I samband med ökade studentkullar i Uppsala kallades Westman Berg, docent sedan 1965, hösten 1967 till universitetet för att undervisa i litteraturhistoria, men inte i könsrollsfrågor.¹⁷

Könsrollsseminariet arrangerades av kursverksamheten vid Uppsala universitet och tillkom, som det som det står i årsrapporten 1974, "i opposition mot universitetets undertryckande av forskning och undervisning rörande kvinnor och kvinnofrågor".¹⁸ Kurserna var öppna för alla och politiskt och religiöst obundna. Det behövdes inga förkunskapskrav och för 50 kronor kunde man följa ett antal seminarier med expertföreläsare. Dessutom innehöll kursen också några timmar med fri diskussion av skönlitterära texter och diskussion av deltagarnas egna uppgifter. Syftet med kursen var, enligt programbladet, följande:

Litteraturhistoriska handböcker ger vanligen föga stöd, när det gäller att ta reda på författares könsrollsatityder eller den eventuella tendensen på detta område i deras verk – trots att det tiderna igenom har funnits engagerade författare, som

använt löjets vapen för att satirisera, vad som ansetts som manligt och kvinnligt, och trots att moralens väktare ofta använt skönlitterär form för att inpräglade och försvara traditionella rollmönster. En del specialundersökningar börjar emellertid nu finnas.

Verk från olika epoker inom västerländsk litteratur kommer att studeras med inriktning på författarnas insats i sin tids könsrollsdebatt.¹⁹

Ovanstående citat visar tydligt att könsrollseminariets syfte var att studera skönlitterära texter och könsrollsfrågor. ”Vi observerar deras [författarnas] attityder till sin tids könsroller antingen de vill försvara rådande normer eller bryta mot dem”, som det står i de efterlämnade papperna om seminariet. Det var *författarens* könsrollsattityder som skulle undersökas i ett historiskt och socialt sammanhang, där man skulle inrikta sig på ”dåtidens sociala förhållanden och lagstiftning och vidare studera den debatt av förhållanden som eventuellt fördes på religiöst, filosofiskt, pedagogiskt, politiskt eller litterärt område.”²⁰ Citatet om könsrollseminariets avsikter visar spår av en litteratursociologisk metod, men det var också viktigt att från allra första början att ta del av pågående forskning inom andra discipliner som arbetade med könsrollsfrågor, som exempelvis idé- och lärdoms-historia, kyrkohistoria och ekonomisk historia. Det mångvetenskapliga perspektivet var således med från starten.

Vilka författare och verk studerades då under könsrollseminariets första serie hösten 1967 och våren 1968? En genomläsning av den bevarade litteraturlistan ger vid handen att det är välkända manliga författarskap (Aristofanes *Kvinnornas sammansvärjning* eller *Lysistrate*, Euripides *Medea*, Shakespeare

Så tuktas en argbigga eller *Köpmannen i Venedig*, Molière *De löjliga preciöserna*, *Hustruskolan* eller *De lärda damerna*, Almqvist *Det går an*, Strindberg *Giftas 1* eller *Fadren*) samt – för oss idag välkända – feministiska författares texter, som under denna period lyftes fram av forskare och skribenter. Dessa var i tur och ordning Bremers *Hertha*, Wagners *Pennskaftet* eller *Väckarklocka*, von Krusenstjernas Tonyböckerna, Boyes *Kallockain* och dikter, Sandels *Alberte-serien* och sist den idag mindre kända författaren Inga Lindsjös *Människan och hans hustru*.²¹

Vad deltagarna inte visste när de kom till könsrollseminariets första möte med litteraturlistan i handen var att detta var en viktig början till den moderna svenska feministiska litteraturforskningen. Den första kursen ”Könsrollsdebatt i skönlitteratur” varade från oktober 1967 till mars 1968. Mötena ägde rum på Nedre Slottsgatan och vid några få tillfällen, då lokalen var upptagen, samlades gruppen hemma hos Westman Berg på Övre Slottsgatan 2. Deltagarelistor visar att det övervägande var kvinnor som deltog i verksamheten, men också ett fåtal män. Många var journalister, akademiker, kulturarbetare/skribenter/författare och flertalet bodde i Stockholm eller Uppsala, men det kom också folk resande från andra platser i Sverige.²² Det allra första programmet såg ut enligt följande:

Ht 1967

- 4 okt. Doc. Karin Westman Berg
Introduktion. Konstituering
- 11 okt. Doc. Karin Westman Berg
Törnrosdiktaren som könsrollskritiker
- 18 okt. Fil. lic. Asta Ekenwall
Gamla sexuella värderingar och deras inflytande på vår uppfattning om manligt och kvinnligt

- 25 okt. Doc. Ingrid Waern
Synen på kvinnan i antikens litteratur
- 1 nov. Prof. Victor Svanberg
Euripides – feminist eller antifeminist?
- 8 nov. Fil. lic. Ruth Nilsson
Diskussionen om manligt och kvinnligt under renässansen och 1600-talet
- 15 nov. Fri diskussion
- 22 nov. Fil. kand. M-Ch von Sydow
Fru Nordenflychts kritik av Rousseaus kvinnouppfattning
- 29 nov. Fil. dr. Jane Lundblad
Mary Wollstonecraft om kvinnan utan medborgerlig existens

Vt 1968

- 24 jan. Teol.dr. Eva Åsbrink
Kvinnosynen i svensk predikan
- 31 jan. Doc. Gunnar Qvist
Nya aspekter på Fredrika Bremer
- 7 feb. Fri diskussion
- 14 feb. Fil. lic. Ulf Boëthius
Strindberg och kvinnofrågan
- 21 feb. Redaktör Barbro Alving
Från Pennskaft till Väckarklocka
- 28 feb. Fil. kand. Barbro Backberger
Kvinnoroller hos Krusenstjerna
- 6 mars Fil. kand. Birgitta Svanberg
Karin Boyes kvinnosyn
- 13 mars Fri diskussion
- 20 mars Fil. kand. Inga Lindsjö (ev.)

Vilka var då föreläsarna? För det första kan vi konstatera att det var både kvinnliga och manliga föreläsare. Samtliga var akademiskt skolade med olika typer av examina. Högst i rang var professor Victor Svanberg, litteratursociolog vid Uppsala universitet tillika Westman Bergs forna handledare. Docenter var, förutom Karin Westman Berg, Ingrid Waern, som disputerat 1951 på en avhandling i grekiska vid Uppsala universitet och Gunnar Qvist,

sedermera den första professorn i kvinnohistoria, vars avhandling *Kvinnofrågan i Sverige 1809–1846: studier rörande kvinnans näringsfrihet inom de borgerliga yrkena* (1960) var ett pionjärverk. Eva Åsbrink var den första kvinnan som disputerat inom teologi på en uppmärksammat avhandling med titeln *Studier i den svenska kyrkans syn på kvinnans ställning i samhället åren 1809–1866* (1962). Filosofie doktor Jane Lundblad hade disputerat vid Uppsala universitet redan 1947 i engelska och var verksam som universitetslektor och översättare.²³ Därtill hade både Ulf Boëthius och Ruth Nilsson tagit licentiatexamen och båda var kommande doktorer i litteraturvetenskap.²⁴ Också Birgitta Svanberg disputerade senare i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet om Agnes von Krusenstjernas von Pahlenserie (1989). Asta Ekenvall hade tagit en licentiatexamen i idé- och lärdomshistoria vid Göteborgs universitet och just publicerat *Manligt och kvinnligt: idéhistoriska studier* (1966) samt arbetade som bibliotekarie vid Göteborgs universitetsbibliotek. Där hade hon tillsammans med Rosa Malmström och Eva Piénus grundat Kvinnohistoriskt arkiv 1958, vars syfte var att katalogisera, samla in handskriftsmaterial och utge en skriftserie för bibliografier och vetenskapliga verk.²⁵ Marie-Christine von Sydow arbetade med en licentiatavhandling i litteraturhistoria i Göteborg. Förutom akademiker var också journalisten och kåsören Barbro Alving, ”Bang”, och skriftställaren och debattören Barbro Backberger föreläsare under det första året.

Det var en stor skara forskare mitt i den akademiska karriären, som talade om sin pågående forskning, men också journalister och skribenter i offentligheten. Flera av föreläsarna deltog i hela seminarieserien och var aktiva också i det endagssymposion som ord-

nades i mars 1968 av kursverksamheten. Också denna gång höll Westman Berg inledningsanförandet som följdes av en paneldiskussion kring ämnet "Varför könsrollshistoria?" där Victor Svanberg, Karin Allardt-Ekelund (fil.dr, Finland), Gunnar Qvist, Lars Furuland (docent i litteratursociologi i Uppsala) och Ulla Torpe (lärare, litteraturforskare) deltog. Därefter talade författaren Margareta Ekström om nutidslitteratur och Inga Lindsjö och Barbro Backberger läste egna texter. Detta var årets sista seminarium i serien "Könsrollsdebatt i skönlitteratur".²⁶

Aktivism

Westman Berg önskade förändring. Redan i könsrollsseminariets intentioner 1967–68 ser vi en underjordisk kamp och avsikterna lyder som följer:

1. visa att litteraturforskningen genom denna infallsvinkel kan nå överraskande nya resultat även när det gäller noggrant genomforskade områden;
2. stöda [sic!] den dagsaktuella könsrollsdebatten genom att visa dess samband med en mångtusenårig frigörelseprocess;
3. visa vilket utmärkt hjälpmedel skönlitteraturen kan vara när det gäller att förverkliga den nya skolans mål: att fostra eleverna till en demokratisk människouppfattning, som bl.a. innebär könsrollsutjämning;
4. stimulera alla sorters historieforskning att belysa kvinnornas historia och komplettera handböcker och skolböcker med detta stoff.²⁷

Som vi ser ovan hade könsrollsseminarierna som mål att stödja den aktuella könsrollsdebatten och verka för en könsrollsutjämning i samhället. Det var en fråga om demokrati och

den ideologiska appellen var tydlig. Inomvetenskapligt skulle seminariet uppmuntra till ny forskning om kvinnors historia och därmed utvinna ny kunskap som kunde komplettera de traditionella könsblinda litteraturhistorierna och skolböckerna. Det vetenskapskritiska förhållningssättet finns i avsikterna ovan och utvecklas alltmer under de kommande åren. Genom att anlägga ett litteratursociologiskt perspektiv med fokus på könsroller skulle också redan utforskade författarskap kunna analyseras på nytt. Man ville förändra både akademien och samhället i stort och en strategi var att anordna könsrollsseminarier som skulle fungera som ett alternativ till universitetet. Men det är också viktigt att seminariet blev någonting annat än en "vanlig" seminarieverksamhet. Könsrollseminariet blev en mötesplats, ett eget rum, och man berättar gärna om att Grupp 8 bildades av några av könsrollsseminariets deltagare på väg hem från Uppsala till Stockholm 1968.²⁸

Ytterligare aspekter kan läggas på könsrollsseminariets aktivism 1967–68. Verksamheten var i ett inledande skede och det handlade om att skapa ett forum för könsrollsfrågor och att föra ut pågående forskning i landet. Men man kan också betrakta verksamheten som ett identitetsskapande projekt. Genom att träffas regelbundet skapades en gemensam kunskapsbas men också nya nätverk och samarbetspartners. Ett sätt att skapa legitimitet för verksamheten var att sprida sina resultat och nå ut i offentligheten. Det var kanske därför som några av deltagarna själva skrev artiklar om mötena och publicerade dessa i dagstidningarna, oftast i *Uppsala Nya Tidning*. Låt mig ta ett exempel. Den 28 februari 1968 höll Barbro Backberger en föreläsning om kvinnoroller hos Agnes von Krusenstjerna. Den 5 mars publiceras så en artikel i *Uppsala Nya Tidning* med den snarlika rubriken "Könsroller hos von Krusen-

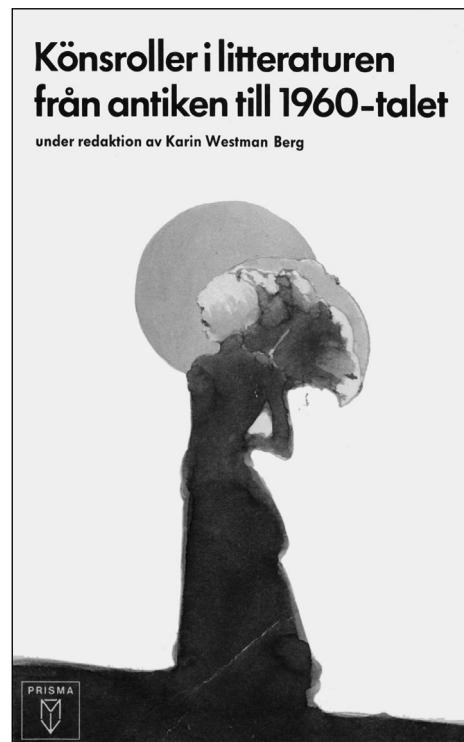
stjärna”. Artikeln är undertecknad Monica, vilket troligen är seminariedeltagaren Monica Wennås.²⁹ Artikel lyfter inte bara fram Backbergers föredrag, liksom ett foto på henne, utan den inleds med att nämna flera av deltagarna vid namn som Eva Moberg, Margareta Ekström och Birgitta Svanberg. Dessa betecknas som ”Prominenser i facket” och därefter refereras Backbergers föredrag. På liknande vis kommenteras och refereras flera av könsrollsseminarierna i dagspressen under hela läsåret. Tillvägagångssättet är i sig en intressant strategi för att kunna legitimera seminariet och könsrollsforskningen.³⁰

Att nå ut i offentligheten var ett sätt att skapa auktoritet. Ett annat sätt var publicering i bokform. Under 1960-talet satsade förlagen i större utsträckning än förr på facklitteratur vilket underlättade för författarna att få sina böcker utgivna. Debatt låg i tiden. Det handlade inte bara om att förlagen ville delta i samhällsdebatten, utan också om pengar där en växande kommersiell bokmarknad var inkomstbringande.³¹ Det framkommer att diskussioner förts på seminariet om att samla föreläsningarna till en antologi. Efter sista träffen i mars 1968 skrev Westman Berg i ett brev till deltagarna redan på tåget hem till Härnösand att hon hoppades att könsrollsseminarierna skulle få en fortsättning efter sommaruppehållet och hon meddelar att boken planeras utkomma i september samma år.³²

Ett år efter könsrollseminariets start utkom den första antologin – det kom att bli flera efterhand – redigerad av Westman Berg. Antologin *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet* publicerades på Prisma förlag och utgjorde sjätte volymen i Kvinnohistoriskt arkivs skriftserie. Omslaget, en akvarell i ljus beig och brunt föreställande en kvinna, var gjort av Dan Jönsson.

Det är intressant att innehållet i stort följer

könsrollsseminariets föreläsningsserie, förutom att Westman Bergs bidrag inte inleder antologin och Gunnar Qvist och Ingrid Waern inte medverkar. Föreläsningarna var ju annonserade som expertföreläsningar som tog upp pågående forskning och kunde också publiceras med kort framförhållning. Antologin innehåller 11 bidrag av litteraturhistoriker och en artikel av Asta Ekenvall och en av Eva Åsbrink. Det var med andra ord: ”Könsrollsdebatt i skönlitteratur” som var dess fokus.

Westman Berg inleder antologin med ett förord daterat april 1968:

Avsikten med boken – liksom seminariet – är tvåfaldigt. Den vill dels visa, att vår tids könsrollsdebatt inte är något isolerat fenomen utan har mångtusenåriga anor,

som är lätta att komma åt i skönlitteraturen. Dels vill den visa, att detta är ett givande forskningsområde.³³

Redan inledningsvis lyfts den dubbla ambitionen fram. Det handlar å ena sidan om att lyfta fram ett viktigt forskningsområde som är på gång, å andra sidan om vikten av ett historiskt perspektiv på den aktuella könsrollsdebatten. Håri spelar skönlitteraturen en spännande roll eftersom författare har olika attityder till kvinnligt och manligt. Författare tar och har tagit olika ställning till könsrollsdebatter vilka är intressanta att undersöka.

Dessa ståndpunkter känner vi igen från de tidigare avsiktsförklaringarna med seminariet, men i förordet blir tonen efterhand fränare än tidigare med ordval som "ideologisk apparat" och "indoktrinering".

Varför har man inte fått någon inblick i den omfattande ideologiska apparat som existerat under årtusenden för att indoktrinera människorna i de traditionella könsrollerna? [---] Hade vi känt till allt detta så hade vi bättre förstått varför tröghet och emotionellt motstånd är så ovanligt svårforcerade på dessa områden, varför vår avancerade debatt ännu fått så föga resultat.³⁴

Här lyfter Westman Berg också fram motstånd och svårigheter och hur de traditionella könsrollerna hämmar utvecklingen. Men förordet poängterar också vikten av att undersöka författares könsrollsattityder precis som man tidigare studerat författarnas filosofiska och religiösa uppfattningar. Här har vi återigen ett tydligt ställningstagande för den nya metoden som är minst lika viktig som tidigare litteraturhistorisk forskning.

Antologin recenserades i dagspressen och

tidskrifter och tre olika röster får här belysa mottagandet. I *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* lyfter Lena Fridell fram kvinnohistoriskt arkiv som ett viktigt forum för spridande av pågående forskning och hon refererar därefter antologins innehåll. Hon pekar på antologins vetenskapliga status genom att den var utgiven i kvinnohistorisk arkivs skriftserie och pekar på ett problem med detta. Hon konstaterar att: "Könsroller i litteraturen uppfyller inte till alla delar de stränga krav på vetenskaplighet och objektivitet, som Kvinnohistoriskt arkiv brukar uppställa för sin skriftserie." Omdömet är dock positivt – antologin är "en lättläst och stimulerande bok" som förhoppningsvis kan stimulera till mer forskning.³⁵ *Svenska Dagbladet/Snällpostens* recensent Sven Christer Swahn är däremot kritisk och också han pekar på antologin status som antingen vetenskaplig text eller som debattskrift och att skribenterna inte vetat vad deras uppgift gått ut på. De har inte förstått om de skall "debattera eller tänka? Och så har både vetenskap och debatt kommit i kläm". Antologin oroar och recensionens rubrik är tydlig: "Tveksamt om könsrollerna".³⁶ I *Hertha* skriver Karin Allardt Ekelund en mycket uppskattande anmälan och här poängteras att antologin är både: "objektiv klarläggande, upplysande, men den är också uppfordrande och erbjuder rikligt med aktuellt debattstoff".³⁷ Åsikterna om vetenskap och feminism går isär då – som nu.

Avslutning

Könsrollseminariets verksamhet det första året 1967–68 visar på stor aktivitet och medvetna strategier för att skapa legitimitet åt sin verksamhet och sin kunskapssyn. Det ordnades ett stort antal seminarier, med inbjudna föreläsare som presenterade sin aktuella forskning. Seminariedeltagarna diskuterade och

presenterade egna idéer. Några av deltagarna skrev också artiklar om mötena i dagspressen, där särskilt *Uppsala Nya Tidning* var ett viktigt forum för publicering. Westman Berg ordnade också ett endagars symposium med paneldiskussion om "Varför könsrollshistoria?" i mars 1968, vilken uppmärksammades i pressen. I april 1968 skrevs förordet till antologin *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet* av Westman Berg och i början av hösten utkom boken som innehöll de flesta av seminariets föreläsningar det gångna året. Och antologin, den första i sitt slag, recenserades i tidningarna.

Under loppet av ett läsår hade man genomfört en seminarierie och en minikonferens, därtill producerat och utgivit en antologi samt skrivit ett antal artiklar om verksamheten i dagspressen. På kort tid och med stor aktivitet hade könsrollsseminariet alltså lyckats med många uppdrag. Seminariet hade nått ut och var delaktigt i en pågående offentlig diskussion. Seminariet hade också genom sin antologi skapat en möjlighet att påverka akademien och den undervisning och forskning som där bedrevs, genom att ha samlat den pågående forskningen om könsroller i litteraturen från olika ämnen. Det är tydligt att seminariet arbetade med olika strategier: det vände sig utåt till offentligheten men också inåt mot akademien.

Det är också intressant att det var både kvinnliga och manliga föreläsare och deltagare som var med från början, även om kvinnorna dominerade. Samtliga var från Sverige. Seminariet var, som vi sett, mångvetenskapligt men studierna handlade främst om skönlitterära författare och skönlitteratur i olika former i ett historiskt perspektiv. Under de kommande åren förändrades könsrollsseminariet som pågick till 1977. Samarbeta med nordiska forskare utvecklades och blev allt starkare, det vid starten så viktiga könsrollsbegreppet övergavs

till förmån för begreppet kvinnoforskning och kvinnolitteraturforskning och under 1970-80-talet etablerades och institutionaliserade verksamheten i form av forskningsprojekt vid akademien. Men vägen dit var ännu lång.

I samband med att första läsårets sista seminarium var avslutat våren 1968 gjorde Margareta Ekström, som själv medverkat i könsrollsseminarierna, en intervju med Karin Westman Berg för tidskriften *Hertha*. Hon ställde frågan om: "Huvudavsikten med Uppsala-seminariet?" och svaret löd:

Att visa att det trots alla svårigheter forskas på det här området just nu i Sverige. Både licavhandlingar och doktorsavhandlingar är på gång och seminariet gav en osökt möjlighet att presentera dessa forskare och vad de höll på med. [...] Seminariet kunde ge aktiva debattörer ett historiskt perspektiv och därigenom nya argument för ett annorlunda könsrollstänkande [...].³⁸

Westman Berg ville både förändra akademien och påverka den aktuella könsrollsdebatten i samhället. Könsrollsseminariet var en väg.

Noter

- 1 Se exempelvis Manuela Thurner, "Theoretical Issues. Subject to Change: Theories and Paradigms of U.S. Feminist Theory", i *Journal of Women's History*, vol. 9, nr 2 och Britt-Marie Thurén, *Genusforskning – Frågor, villkor och utmaningar*, Vetenskapsrådet, Stockholm 2003.
- 2 Lisbeth Larsson, "Feministisk litteraturkritik och litteraturvetenskaplig förändring", i *Ctrl + alt + delete: omstart för humaniora: populärvetenskapliga föreläsningar hållna under Humanistdagarna den 14-15 oktober 2000*, Göteborgs universitet, Göteborg 2000, s. 163.

- 3 Irene Iversen, "Innledning", i *Feministisk litteraturteori*, red. Irene Iversen, Unipax, Oslo 2002, s. 9.
- 4 Artikeln är en del av mitt projekt "Den feministiska litteraturforskningens utveckling och etablering i Sverige ca. 1965-1985". Jag använder begreppet feministisk litteraturforskning eftersom man inte talade om litteraturvetenskaplig genusforskning under denna period. Andra begrepp som förekom var könsrollsforskning och kvinnolitteraturforskning. Dessa begrepp och texternas vetenskapliga innehåll kommer att undersökas närmare i projektet.
- 5 Karin Westman Bergs samling A 103:7. Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek.
- 6 Ibid.
- 7 Mobergs artikel utkom igen 1962 i hennes bok *Kvinnor och människor*.
- 8 Cheri Register, *Kvinnokamp och litteratur i USA och Sverige*, (övers. Margareta Tegnemark), Rabén & Sjögren, Stockholm 1977, s. 84f. Se även *Kvinnohistorisk uppslagsbok*, red. Harriet Clayhills, Rabén & Sjögren, Stockholm 1991, s. 326.
- 9 Harriet Holter, kap. "Kvinneforskning: utveckling och tillnärminger", i *Hun og han. Kjønn i forskning og politikk*, red. Harriet Holter, Pax forlag, Oslo 1996 s. 41. De fem faserna är: 1) En förfas, socialfilosofisk och politik, från slutet av 1700-talet till 1930-talet. 2) Könsrollsfasen, början av 1930-talet till slutet av 1960-talet, 3) en patriarkat- och aktörsfas, makt och kvinnoförtryck, från slutet av 1960-talet till 1980-talet, 4) en kultur-, kontext- och relationsfas från mitten av 1980-talet, 5) en nutids och framtidfas, från mitten av 1980-talet och framåt.
- 10 Harriet Holter, "Kvinnoforskning: historisk utveckling och aktuella motsättningar", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1980:1, s. 10.
- 11 Holter 1996, s. 49.
- 12 Beatrice Halsaa, "No bed of Roses? Academic Feminism 1880-1980", i *Crossing Borders. Remapping Women's Movements at the Turn of the 21st Century*, red. Hilda Rømer Christensen, Beatrice Halsaa, Aino Saarinen, University Press of Southern Denmark, Odense 2004, s. 88.
- 13 Helga Stene, "Kvinner i etterkrigstid", i *Hvor var kvinnene? Elleve kvinner om årene 1945-1960*, red. Kari Skjøsberg, Gyldendal forlag, Oslo 1979, s. 204.
- 14 Karin Algrim, "Säningskvinnan. Från Petrea-cirkeln till Kvinnolitteraturprojektet", i *Kvinnor och skapande. En antologi om litteratur och konst tillägnad Karin Westman Berg*, red. Birgitta Paget, Birgitta Svanberg, Barbro Werkmäster, Margareta Wirmark, Gabriella Åhmansson, Författarförlaget, Stockholm 1983, s. 280 och Margareta Ekström "Litteraturhistoria och könsroller", i *Hertha* 1968:3, årg. 55, s. 28.
- 15 Edmund Dahlström (red): *Kvinnors liv och arbete. Kvinnors liv og arbeid: svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem*, Studieförbundet Näringsliv och samhälle 1962.
- 16 Halsaa 2004, s. 87.
- 17 Algrim 1983, s. 277ff och Gabriella Åhmansson, "Biobibliografi över Karin Westman Berg", s. 324f i *Kvinnor och skapande* 1983.
- 18 Årsrapport 1974, Westman Bergs samling.
- 19 Kursinformation från broschyr från kursverksamheten vid Uppsala universitet hösten 1967, s. 3, Westman Bergs samling.
- 20 Papper om könsrollsseminariets verksamhet, avsnittet "metod", Westman Bergs samling.
- 21 Det är dock något osäkert om detta verk lästes, eftersom det står en handskreven parentes runt denna bok, se Litteraturlista, Westman Bergs samling. Inga Lindsjö (1922-) fil.kand, författare och översättare är dock upptagen över föreläsare i programmet.
- 22 Närvarolistor för könsrollsseminariet 1967-68, Westman Bergs samling.
- 23 Jane Lundblad översatte senare bland annat Woolfs *Ett eget rum*.
- 24 Boëthius vid Stockholms universitet på avhand-

- lingen *Strindberg och kvinnofrågan till och med Giftas I* 1969 och Nilsson vid Lunds universitet 1973 på avhandlingen *Kvinnosyn i Sverige: från drottning Kristina till Anna Maria Lemngren*.
- 25 Sedan 1997 heter Kvinnohistoriskt arkiv Kvinnohistoriska samlingarna vilket är ett nationellt ansvarsbibliotek för kvinno-, mans- och genusforskning i Sverige, *Kvinnohistorisk uppslagsbok*, red. Harriet Clayhills, Rabén & Sjögren, Stockholm 1991 s. 285.
- 26 Program för kursverksamhetens symposion 20.3.1968, Westman Bergs samling.
- 27 Kursbeskrivning, Westman Bergs samling.
- 28 Register 1977 och Algrim 1983.
- 29 På den bevarade artikeln har Westman Berg med blyerts skrivit ”Wennås?”, därtill framkommer av deltagarlistan att Monica Wennås deltog i seminariet. Artikel finns i Westman Bergs samling.
- 30 Beatrice Halsaa visar på ett spännande vis hur tidskriften (*Nytt om*) *kvinnoforskning* verkar identitets- och legitimitetsskapande under sin utvecklingsfas. Tidskriften startade 1977. Artikeln ”Tidskriften som prisme: (*Nytt om*) *Kvinnoforskning*” är under publicering.
- 31 Annika Olsson, *Att ge den andra sidan röst*, Bokförlaget Atlas, Stockholm 2004, s. 48f.
- 32 Westman Berg brev 22.3. 1968 till seminariedeltagarna, Westman Bergs samling.
- 33 Westman Berg, ”Förord”, daterat april 1968, i *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet*, 1968, s. 7.
- 34 Ibid, s. 8.
- 35 Lena Fridell recension av Könsroller i litteraturen i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* 22.11.1968.
- 36 Sven Christer Swahn recension av Könsroller i litteraturen i *Svenska Dagbladet/Snällposten* 8.11. 1968.
- 37 Karin Allardt Ekelund, ”Hur präglas våra roller?”, i *Hertha* 1968:5, årg. 55, s. 21.

38 Ekström 1968. s. 29.

Nyckelord

genusvetenskap, litteraturhistoriografi, litteraturvetenskap, Karin Westman Berg, könsroller, Uppsala 1960-tal

Keywords

gender studies, literary studies, literary historiography, Karin Westman Berg, sex-roles, Uppsala 1960s

Summary

The sex role seminar of Karin Westman Berg during the pioneering year 1967–68, by Anna Nordenstam, PhD in literature, Göteborg University, Sweden.

The article discusses an important beginning of the feminist literary research in Sweden. The seminars started in Uppsala in 1967. The article analyzes the aims of the sex role seminar and its activities during the first year 1967–68. Under personal management of Karin Westman Berg, experts held lectures on women's role in literature and the participants disseminated the new knowledge through articles in newspapers. An anthology, *Sexroles in literature from the antiquity to the 1960s*, was published the following year. The seminar was interdisciplinary with both women and men participating. The aim of the sex role seminar was twofold; to emphasize the importance of gender research and to offer a historical perspective on the current sex role debate. The seminar was the startingpoint of organized gender research in Sweden and it continued until 1977.

Anna Nordenstam

Institutionen för litteraturvetenskap
Göteborgs universitet
Box 200
405 30 Göteborg
anna.nordenstam@lit.gu.se